

Ergenlerin ruhsal durumları ve anne baba tutumları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi

Gülseren KESKİN,¹ Olcay ÇAM²

ÖZET

Amaç: Bu çalışma, ergenlerin ruhsal durumları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin araştırılması ve anne-baba tutumlarının bağlanma stillerine etkisinin değerlendirilmesi amacı ile yapılmış, tanımlayıcı tipte bir araştırmadır. **Yöntem:** İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alındıktan sonra anne-babaları tarafından araştırmaya katılımı onaylanan ve araştırmayı sürdürecektir düzeyde ruhsal iyilik düzeyine sahip olan 11-15 yaşları arasındaki 384 ergen ile yüz yüze görüşülerek sosyodemografik özelliklerinin yer aldığı değerlendirme formu, Güçler ve Güçlükler Anketi, İlişki Ölçekleri Anketinden oluşan ergen formu, ergenlerin anne-babalarına ise erişkinlere ait Sosyodemografik Veri Formu ile Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği uygulanmıştır. **Bulgular:** Araştırma sonunda güvenli bağlanma ile duygusal belirti, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, akran sorunları, sosyal davranışlar, toplam güçlük puanı ile olumsuz yönde; korkulu bağlanma ile duygusal belirti ve toplam güçlük puanı ile olumlu yönde; saplantılı bağlanma ile duygusal belirti, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, sosyal davranışlar, toplam güçlük puanı ile olumlu yönde bağını saptanmıştır. Ayrıca İlişki Ölçekleri Anketinin korkulu bağlanma alt boyutu ile Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeğinin baskı ve disiplin alt boyutu arasında pozitif yönde; saplantılı bağlanma alt boyutunda aşırı annelik ve demokratik tutum alt ölçekleri ile olumsuz yönde bağını saptanmıştır. **Sonuç:** Elde edilen sonuçlar doğrultusunda bağlanma sorunları saptanmış olan ergenlere ve ailelerine yapılandırılmış, destekleyici, tedavi edici bir ruhsal destek programının verilmesi yararlı olabilir düşüncesindeyiz. (Anadolu Psikiyatri Dergisi 2008; 9:139-147)

Anahtar sözcükler: Ergen, bağlanma, anne-baba-çocuk ilişkisi, psikopatoloji

Relationship between mental health, parental attitude and attachment style in adolescence

ABSTRACT

Objective: This research is a descriptive field study, conducted in order to investigate the relationship between attachment style and mental health in adolescence and was to evaluate the effects of parent's attitude on attachment style. **Methods:** Sociodemographic data form, Strength and Difficulties Questionnaire, Relationship Scale Questionnaire was applied to 384 adolescents, between 11-15 years through face to face interviews. The mental capacity of all participants was sufficient enough to maintain the interviews. The parents of all adolescence provided informed consent before the initiation of the study. Sociodemographic DataForm, Parental Attitude Research Instrument was applied to adolescence's parents. **Results:** There was negative correlations between secure attachment style and prosocial behavior, emotional symptoms, hyperactivity/inattention, peer relationship problems, conduct problems, total difficulties scores, whereas there was a positive correlation between fearful attachment style and emotional symptoms, total difficulties scores. Significant positive correlations have been found between dismissed attachment style and emotional symptoms, hyperactivity/inattention, prosocial behavior,

¹ Dr., Atatürk Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, İZMİR

² Prof., Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu, İZMİR

Yazışma adresi: Dr. Gülseren KESKİN, Atatürk Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu 35100 Bornova/İZMİR

E-posta: unalgulseren@hotmail.com

total difficulties scores. Also there was a significant positive correlation between fearful attachment style and oppression and discipline subscales of The Parental Attitude Research Instrument scale and a negative correlation between dismissed attachment style and overeager mother, egalitarianism and democratic attitude subscales. Discussion: The implementation of therapeutic, structured mental support program to adolescences with attachment problems and their families could be beneficial in improving mental status of these individuals. (Anatolian Journal of Psychiatry 2008; 9:139-147)

Key words: adolescence, attachment, parenting, parent-child relations, psychopathology

GİRİŞ

Bağlanma, insanın gelişim sürecinde önemli bir yeri olan kavramdır. Doğumla birlikte anne-bebek arasında gelişen bu süreç, kişinin gelişimini, diğer insanlarla ilişkilerini ve uyumunu etkileyerek yaşam boyunca etkinliğini sürdürür.¹

Bebekler bağlanma kişinin ulaşılabilirliğine, olumlu tepkiselliğine yönelik beklentilerine göre belirli bağlanma örüntüleri geliştirir. Ainsworth, bebeklerin bağlanma kişisi ile teması sürdürmeye yönelik güvenli ve güvensiz olmak üzere iki tür bağlanma stili geliştirdiklerini öne sürmüştür.²

Güvensiz bağlanma kaygılı, kararsız (ambivalan/iki değerli) ve kaçınmacı (avoidance) olarak ikiye ayrılır. Güvenli bağlanmaya sahip çocuk anneden ayrılırken normal bir gerginlik yaşar, anne döndüğünde ise onu mutluluk ve sevinçle karşılar. Kaygılı, kararsız bağlanma tarzındaki çocuk ise, anneden ayrılırken aşırı bir üzüntü ve ayrılama davranışı gösterirken, anne döndüğünde anneye öfkeli ve reddedici bir tutum gösterir. Kaçınmacı çocuklar, ayrılış anında sakin ve neredeyse tepkisizken, buluşma anında anneyi reddedici ve uzaklaştırıcı niteliğe bürünür.²⁻⁴ Son yıllarda bağlanma stillerine bir yenisi eklenmiştir. Bu bağlanma stili, tutarsız anne-babalar sonucu oluşabilen, kendilerini olumsuz ve başkalarını olumlu, değerli gören bir çalışma modeli ile karakterize dağınık bağlanma stildir. Bartholomew ve Horowitz'in güvenli ve saplantılı biçimleri Hazan ve Shaver'in güvenli ve kaygılı-kararsız biçimlerini karşılar. Hazan ve Shaver'in sınıflamasında son biçim olan kaçınan bağlanma biçimine karşılık Dörtlü Bağlanma Modeli'nde iki farklı biçim yer alır. Birincisi, kayıtsız bağlanma, ikincisi korkulu bağlanma biçimidir. Saplantılı bağlanma stilinde ergen, ilişkilerinde açık ve güvenilir olmayan bir yapı sergilemektedir.^{5,6}

Bağlanma stilleri kendisini pekiştiren bir özelliğe sahiptir, var olmalarına neden olan kişisel özellikleri kendi sürekliliklerini de sağlayıcı niteliktedir. Öyle ki, erişkin yaşamda da bu bağlanma stillerinin uzantıları görülebilir.^{7,8} Bağlanma stilleri ergenin yaşamını da etkiler. Ergenin bağlanma süreci, kurduğu sosyal ilişkilerin niteliğine göre içsel çalışma modeli üzerinde şekillenir ve ergen-

nin bağlanmayla ilgili zihinsel sürecini, kişilere-rası ilişkilerini yansıtır.^{7,8}

Ergenlik, genellikle çocuk ve ailesinin yaşamında belirgin bir değişimin gözlemlendiği dönemdir. Ailenin dışındaki ilişkilerin yoğunlaştığı, anne-babalardan bağımsızlaşmaya doğru yol alındığı, aile ile dürüst ve yakın ilişkilerin sürdürülmeye çalışıldığı bir dönemdir. Ergen anne-babasından ayrılmaya ve özerklik kazanmaya başlamasına karşın, bu özerklik anne-babayla güçlü bir ilişki kurmasına engel değildir. Bu güvenli bağlanma ergene benliğini oluşturması ve geliştirmesinde, benlik saygısını artırmasında ve kimliğini yapılandırmasında yardımcı olur.^{3,7, 9-11}

Bireylerin bağlanma stilleri anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarına göre şekillenir. Ergenlik döneminde ergen bağlanma örüntüsünde ve anne-baba-ergen arasındaki ilişkilerde temel dönüşümler yaşanır. Anne-babaya güvenli bağlanma, ergenin kimlik ve özerklik gelişimine yardım eder. Anne-babası tarafından tutarsız, zarar verici, ambivalan ya da tepkisiz kalma gibi uygunsuz bir tutumla karşılaşan çocuk güvensiz bağlanma geliştirir ve stresle karşı karşıya kaldığında mahremiyetini yitirdiğini hisseder. Güvensiz bağlanma geliştiren ergenlerse, çevrelerindeki güvenemediklerinden genellikle kişileri kontrolleri altına alma eğiliminde olurlar, öfkelerini doğrudan ifade edemezler, bütünlük duygusuna sahip olamaz ve özdeğer duygusunu sürdürmezler. Bu kişilerin kimlik organizasyonlarında sorunlar yaşanır.^{12,13}

Bağlanma süreci ergenin aile işlevlerinden etkilenir. Anne-babaya karşı geliştirilen güvenli bağlanmanın ancak işbirliğinin ve etkileşimin yoğun olduğu ailelerde geliştiği ortaya çıkmıştır. Güvensiz bağlanma geliştiren ergen, aile içinde sorunlar yaşamaya başlar. Çünkü güvensiz bağlanma geliştiren ergenlerin anne-babalarında çoğunlukla ergen tarafından bireyselliklerinin elinden alındığına ilişkin bir düşünce yapısı vardır. Ayrıca güvensiz bağlanan ergen anne-babasını bireyselliğine yönelik tehdit olarak algıladığı için anne-babası ile çatışma içine girer ve anne-baba sık sık bu çatışmadan dolayı ergene yönelik bezginliğini dile getirir.^{7,8}

Önceki çalışmalar, gelişimsel psikopatoloji ile anne-çocuk arasındaki bağlanmanın ilişkisini ortaya koymuştur. Anne-babanın ruhsal sıkıntı öyküsünün eşlik ettiği dönemlerde, çoğu zaman bebeğe sağlıksız bakım verme ve uygunsuz tepki verme ile bireyde gelişen sağlıksız bağlanma stilleri, ergenlik ve yetişkinlik döneminde bireyin ruh sağlığını da etkilemektedir. Çalışmalarda dağınık bağlanma örüntüsüne sahip psikiyatri hastalarında antisosyal davranış ve ilaç kötüye kullanımına daha çok rastlanırken, kararsız bağlanmış bireylerde sıklıkla geri çekilme ve içselleştirme sorunları gözlenmiştir. Özellikle kararsız bağlanma ilişkisinin yaşamın karmaşık dönemlerinde anksiyete, depresyon ve duygusal stres oluşturabilecek zararlı sonuçlarının olabileceği belirtilmiştir. Bu bireylerin genellikle strese karşı kaçınan bir tutum sergiledikleri saptanmıştır.¹⁴⁻¹⁶ Ergenlerdeki depresif yapının içinde yer alan benliğine karşı olumsuz inançların, başkaları tarafından sevilmediği, başkalarına güvenilemeyeceğine ilişkin düşüncelerin güven-siz bağlanma örüntüsü ile ilişkisi vardır.¹⁷⁻¹⁹

Sonuç olarak, anne-babalar tarafından yön verilen bağlanma süreci gelecekteki kişiliğin gelişimi için önemlidir. Bağlanma bozuklukları ergenlik ve yetişkinlik psikopatolojilerinin kaynağı olabilir. Bu çalışmada bağlanma düzeyini etkileyebileceği düşünülen değişkenler göz önüne alınarak anne-baba-ergen ilişkisi değerlendirilmiştir. Çalışmada ergenin 1. Ruhsal durumları ile bağlanma stilleri arasında ilişkinin araştırılması, 2. Anne-baba tutumlarının bağlanma stillerine etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Önceki çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada, bağlanma stilini etkileyen anne-baba tutumu ve bağlanma stilinden etkilenen ruhsal durum değişkenleri bir arada incelenmiştir. Elde edilecek bulguların, bağlanma patolojilerinin zemininde önemli bir yeri olan anne-baba tutumlarının ortaya çıkarılmasına ışık tutacak ve anne-babanın bu dönemde çocukları ile uzlaşmalarını sağlayabilecek, anne-babalık tutumları dikkate alınarak hazırlanacak sağlıklı anne-babalık eğitim planlarının oluşturulmasına katkısının olacağı düşünüldü.

YÖNTEM

Örneklem

Ergenlerin bağlanma stilleriyle ilgili bu tanımlayıcı alan çalışması, İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı okulların 4.,5.,6.,7.,8. sınıflarındaki 384 ergen ile yürütüldü. Örneklem, İzmir ilindeki tüm ilköğretim okullarında öğrenim gören kız ve erkek öğrencileri temsil edecek nitelikte ve tabakalı tesadüfi örneklem yöntemiyle seçilmiştir.

Örnekleminin oluşturulması sırasında aşağıdaki sıra izlenmiş ve veriler toplanmıştır. Önce İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden, İzmir iline ait ilçelerin okul ve öğrenci sayıları alınmıştır. Örneklem seçiminde okul türü (resmi ve özel ilköğretim) ile okulların bulunduğu bölgeler (anakekt içi ve dışı okullar) ve sınıflar olmak üzere üç ölçüt temel alınmıştır. Örneklem ulaşımın kolay olması açısından anakekte yer alan okullar alınmış ve örneklemin toplumu yansıtabilmesi için seçilen okulların resmi ilköğretim okulları olmasına özen gösterilmiştir. Çalışmada yer alan 11-15 yaş sınırlaması nedeniyle, araştırma evreninde ilköğretimin 4.,5.,6.,7.,8. sınıflarında okuyan ergenler ve anne-babaları araştırmaya alınmıştır. Ergenler erken ergenlik ve orta ergenlik dönemindeki ergenler arasından seçilmiştir. Araştırmada İzmir anakektindeki ilçelerde (Balçova, Bornova, Buca, Çiğli, Gaziemir, Güzelbahçe, Karşıyaka, Konak, Narlıdere) yer alan 396 okuldaki toplam öğrenci sayısının 320086 olduğu saptanmıştır. Bu ilçelerin 4.,5.,6.,7.,8. sınıflarında okuyan ergenlerin sayısı ise 200588 olarak belirlenmiştir. Ardından her ilçedeki ilköğretim okullarında eğitim gören toplam öğrenci sayıları belirlenmiştir. Bu ilçelerdeki öğrenci sayısı tüm öğrencilerin sayısına bölünerek 'her ilçenin bir tabakayı işaret ettiği düşünülecek olduğunda', her tabakanın ağırlığı belirlenmiştir. Sonra bu ağırlıklar örnekleme alınacak öğrenci sayısı ile çarpılarak her ilçeden kaç öğrenci alınacağı hesaplanmıştır. Her ilçenin ağırlığına göre örnekleme alınacak okul sayıları belirlendikten sonra basit tesadüfi yöntemle 26 okul belirlenmiştir. Bu aşamanın ardından ilçelerdeki örneklem ağırlıkları dikkate alınarak her sınıftaki ergen sayısı belirlenmiştir. Çalışmada ergenler sınıflara göre tabakalanıp, her tabakadaki ergen sayısına göre basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Anketlerden elde edilen veriler yüz yüze görüşme yöntemi ile toplanmıştır.

Çalışmaya alınacak ergenlerin saptanmış zeka geriliği, yaygın gelişimsel bozukluğu, duygusal kusurun ya da ruhsal bozukluğun olmaması ve gerekli bilgilendirmeden sonra ergenlerden ve anne-babalarından çalışmaya katılmaları konusunda onay alınması gibi ön koşulları karşılamış olmalarına özen gösterilmiştir.

Araçlar

Verilerin toplanmasında ergen ve anne-babasına uygulanan dört anket formu kullanılmıştır. Ergenlerde üç anket uygulanmıştır: Demografik verilere ilişkin soruların olduğu anket, ergenin bağlanma stilini ölçmek için 'İlişki Ölçekleri Anketi', ergenin yeterlilik alanları ve sorun dav-

ranışlarını belirlemek amacıyla 'Güçler ve Güçlükler Anketi'. Anne-babaların doldurduğu anket iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde demografik verilere ilişkin sorular, ikinci bölümde 'Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği' yer almaktadır.

İlişki Ölçekleri Anketi (İÖA-Adolescent Relationship Scales Questionnaire): Bartholomew ve Horowitz tarafından geliştirilen, Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Sümer ve Güngör tarafından yapılan bu ölçek ergenlerin bağlanma stilleri ölçmek için kullanılmıştır.^{5,20} Ölçeğin iç tutarlılığı 0.82'dir. Ölçek 17 maddeden oluşmakta, yakın duygusal ilişkilerden kastedilen arkadaşlık, dostluk ve benzerlerini ve bağlanma stillerini tanımlamayı amaçlamaktadır. Korkulu, kayıtsız, güvenli, saplantılı bağlanma olmak üzere 4 farklı derecede değerlendirme yapmaktadır. Ölçekteki her madde 1-7 arasında puanlanmaktadır. Korkulu bağlanmayı gösteren sorular 1,4,9,14,16.; kayıtsız bağlanmayı gösteren sorular 2,5,12,13.; güvenli bağlanmayı gösteren sorular 3,7,8,10,17.; saplantılı bağlanmayı gösteren sorular 5,6,11,15,16,25. sorulardır. Ölçekte yer alan bir madde (5. madde) ters çevrilerek hem saplantılı, hem de kayıtsız bağlanma stili için kullanılmaktadır. Ölçekteki ters maddeler 5,7,17. maddelerdir. Güvenli bağlanma boyutu dışındaki etkenlerde puan artışı sağlıklı bağlanmayı göstermektedir. Ölçekten toplam puan elde edilmekte, faktör puanları değerlendirilmektedir.

Güçler ve Güçlükler Anketi Ergen Formu (GGA): Goodman tarafından geliştirilen, Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Güvenir ve ark. tarafından yapılan bu ölçek, ergenin yeterlilik alanları ve sorun davranışlarını belirlemek amacıyla kullanılır ve ergen tarafından doldurulur.^{21,22} Ölçeğin iç tutarlılığı 0.73'tür. Ölçek 11-16 yaş arası ergenlere uygulanmaktadır. Bazıları olumlu, bazıları ise olumsuz davranış özelliklerini sorgulayan 25 soru içerir. Bu sorular kendi içinde 5 alt başlıkta toplanmıştır: 1. Davranış sorunları, 2. Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, 3. Duygusal sorunlar, 4. Akran sorunları, 5. Sosyal davranışlar. Her alt başlık kendi içinde değerlendirildiği gibi, ilk dört başlığın toplamı 'toplam güçlük puanı'ni vermektedir. Ölçekten alınan toplam puan 0-40 arasındadır. Sosyal davranışlar alt ölçeğinin dışında yüksek puan o alan için bir sorunu gösterir. Alt ölçeklerin puan aralıklarına göre değerlendirsi Tablo 1'de verilmiştir.

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (AHÇYTÖ): Shaffer ve Bell tarafından geliştirilen, Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Küçük ve ark. tarafından yapılan bu ölçek anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarının değer-

lendirilmesi amacıyla kullanılır ve anne-babalar tarafından doldurulur.^{23,24} Ölçeğin iç tutarlılığı 0.91'dir. AHÇYTÖ aşırı annelik, demokratik tutum ve eşitlik tanıma, ev kadınlığını reddetme, karı-koca geçimsizliği, baskı ve disiplin gibi 5 farklı boyutu değerlendirir. Likert tipi bir ölçek olan, 1-4 arasında puanlanan AHÇYTÖ'nin değerlendirilmesi sırasında 2,29,44. maddeler dışında tüm maddeler doğrudan işaretlenen dereceye göre puanlanır. Her faktör boyutu için puanlar ayrı ayrı toplanır. Sonuçta her olgu için tek bir toplam puan yerine 5 ayrı boyutu yansıtan 5 ayrı puan hesaplanmış olur. 'Demokratik tutum ve eşitlik tanıma' boyutu dışındaki faktörlerde puan artışı olumsuz ana-baba tutumlarını gösterir. Ölçekten toplam puan elde edilmemekte, faktör puanları değerlendirilmektedir. AHÇYTÖ'nin alt ölçeklerinden alınabilecek en yüksek puan aşırı annelik için 64, demokratik tutum ve eşitlik tanıma için 36, ev kadınlığını reddetme için 52, karı-koca geçimsizliği için 24, baskı ve disiplin alt ölçeği için 64'tür.

İstatistiksel değerlendirme

Ergenlerin ve anne-babalarının sosyodemografik özellikleri sayı, yüzde dağılımı, ortalama, standart sapma değerleri halinde verilmiştir. Sosyodemografik değişkenlerle bağlanma arasındaki farklılık Student t testi (etki büyüklüğü Cohen's d) ve ANOVA ile değerlendirilmiştir. Ergenlerin bağlanma düzeyleri ve ruhsal durumları, bağlanma düzeyleri ve anne-babaların çocuk yetiştirme tutumu ve ergenlerin ruhsal durumları ile anne-babaların çocuk yetiştirme tutumu arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için korelasyon analizi uygulanmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan ergenlerin 194'ü kız, 190'ı erkek; ortalama yaş 12.10±1.4 yıldır. Ergenlerin ailelerinin %89.1'i çekirdek, %10.9'u geniş aile yapısındadır. Ergenlerin tümünün anne-babası öz ve annesi sağ, %99.7'sinin ise babası sağdır.

Ergenlerin İÖA'nin alt ölçeklerinden aldıkları en yüksek ortalama puan güvenli bağlanma alt ölçeğine ait olup (20.4±5.2), bunu sırasıyla korkulu bağlanma (19.1±5.7), kayıtsız bağlanma (18.4±4.6) izlemektedir; en düşük puan ise saplantılı bağlanma (18.1±5.3) alt ölçeğine aittir.

Ergenlerin GGA'nin alt ölçeklerinden aldıkları ortalama puan hesaplanmış, alt ölçeklere göre ortalama puanların toplam güçlük için 11.0±5.0, duygusal belirti için 2.6±2.1, davranış sorunları için 2.1±1.6, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik için 3.4±1.8, akran sorunları için 2.8±1.6, sosyal

Tablo 1. GGA alt ölçeklerinin puan aralıklarına göre normal, sınır, normal dışı değerlendirmeleri

	Normal	Sınır	Normal dışı
Toplam güçlük puanı	0 - 15	16 - 19	20 - 40
Duygusal belirti puanı	0 - 3	6	7 - 10
Davranış sorunları puanı	0 - 5	4	5 - 10
Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanı	0 - 3	6	7 - 10
Akran sorunları puanı	0 - 4	4 - 5	6 - 10
Sosyal davranışlar puanı	6 - 10	5	0 - 4

yal davranışlar için 7.6 ± 1.3 olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin anne-babalarının çocuk yetiştirme tutumlarını belirlemek için AHÇYTÖ ortalama puanı hesaplanmıştır. Alt ölçeklerin ortalama puanı aşırı annelik için 46.8 ± 9.1 , demokratik tutum ve eşitlik tanıma için 29.1 ± 3.1 , ev kadınlığını reddetme için 28.1 ± 7.0 , karı-koca geçimsizliği için 13.8 ± 4.1 , baskı ve disiplin için 38.9 ± 9.4 'tür. Bu bulgular araştırmaya katılan ergenlerin ailelerinde demokratik tutumun egemen olduğunu ve tüm kararların dengeli, tutarlı bir şekilde tüm aile üyeleri ile birlikte alındığını düşündürmektedir.

İÖA'ndan alınan puanlar ergenin yaşına göre değerlendirilmiş, korkulu bağlanma alt ölçeğinde negatif yönde korelasyon saptanmıştır ($p=0.008$, $r=-0.435$). Ergenin yaşı arttıkça korkulu bağlanmanın görülme olasılığının azaldığı görülmüştür.

İÖA'nde güvenli bağlanma ve saplantılı bağlanma alt ölçeklerinde erkek ergenlerin kızlardan yüksek puan aldıkları görülmüştür. Güvenli bağlanma ve saplantılı bağlanma alt ölçeklerinde yapılan t testi ile İÖA'nin güvenli bağlanma ($t=2.78$, $p=0.006$, Cohen's $d=0.28$), saplantılı bağlanma ($t=3.20$, $p=0.001$, Cohen's $d=0.32$) alt ölçeklerinde kız ve erkek ergenler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunurken;

kayıtsız bağlanma ($t=0.22$, $p>0.05$) ve korkulu bağlanma ($t=0.81$, $p>0.05$) alt ölçeklerinde böyle bir farklılığın olmadığı anlaşılmıştır.

Ergenlerin bağlanma stilleri ve aile tipleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Ergenlerin İÖA, GGA alt ölçek puanları arasındaki ilişki araştırılmış, korkulu bağlanmanın duygusal belirti puanı ($r=0.117$, $p=0.022$), toplam güçlük puanı ($r=0.125$, $p=0.014$) ile pozitif yönde; güvenli bağlanmanın duygusal belirti puanı ($r=-0.207$, $p=0.000$), dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanı ($r=-0.139$, $p=0.007$), akran sorunları puanı ($r=-0.134$, $p=0.008$), toplam güçlük puanı ($r=-0.184$, $p=0.000$) ile negatif yönde; sosyal davranışlar puanı ($r=0.121$, $p=0.018$) ile pozitif yönde; saplantılı bağlanmanın duygusal belirti puanı ($r=0.151$, $p=0.003$), dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanı ($r=-0.112$, $p=0.028$), toplam güçlük puanı ($r=-0.156$, $p=0.002$) ile pozitif yönde, sosyal davranışlar puanı ($r=-0.139$, $p=0.007$) ile negatif yönde ilişkili olduğu belirlenmiştir (Tablo 2).

Ergenlerin İÖA ve anne-babaların AHÇYTÖ'nden aldıkları puanlar arasındaki ilişki araştırılmış, İÖA'nin korkulu bağlanma alt boyutu ile AHÇYTÖ'nin baskı ve disiplin alt boyutu arasında-

Tablo 2. Ergenlerin İÖA ve GGA'nden aldıkları puanların birbiriyle ilişkisinin değerlendirilmesi

	Korkulu bağ.		Kayıtsız bağ.		Güvenli bağ.		Saplantılı bağ.	
	p	Pear. Cor.	p	Pear. Cor.	p	Pear. Cor.	p	Pear. Cor.
Duygusal belirti	0.02*	0.11	0.09	-0.09	0.00**	-0.20	0.00**	0.15
Davranış sorunları	0.08	0.08	0.20	0.07	0.94	0.00	0.08	0.09
Dik. eks. ve aş. har.	0.19	0.06	0.22	-0.06	0.01*	-0.14	0.03*	0.11
Akran sorunları	0.22	0.06	0.11	-0.08	0.01*	-0.13	0.23	0.06
Sosyal davranış	0.94	0.00	0.09	0.09	0.02*	0.12	0.01*	-0.14
Toplam güçlük	0.01*	0.12	0.20	-0.07	0.00**	-0.18	0.00**	0.16

Tablo 3. Ergenlerin İÖA ve anne-babaların AHÇYTÖ'nden aldıkları puanların birbiriyle ilişkisinin değerlendirilmesi

	Korkulu bağ.		Kayıtsız bağ.		Güvenli bağ.		Saplantılı bağ.	
	p	Pear. Cor.	p	Pear. Cor.	p	Pear. Cor.	p	Pear. Cor.
Aşırı annelik	0.07*	0.09	0.11	-0.08	0.31	-0.05	0.01*	-0.14
Demok. tutum ve eşitlik tan.	0.78	0.01	0.80	0.01	0.39	0.04	0.04*	-0.11
Ev kadınlığı reddetme	0.24	0.06	0.27	-0.06	0.50	-0.04	0.28	-0.06
Karı-koca geçimsizliği	0.53	0.03	0.72	-0.02	0.29	-0.05	0.84	-0.01
Baskı ve disiplin	0.03*	0.11	0.21	-0.07	0.09	-0.09	0.09	-0.09

Tablo 4. Ergenlerin GGA ve anne-babaların AHÇYTÖ'nden aldıkları puanların birbiriyle ilişkisinin değerlendirilmesi

	Aşırı annelik		Demokratik tutum ve eşitlik tanıma		Ev kadınlığını reddetme		Karı-koca geçimsizliği		Baskı ve disiplin	
	p	Pear. Cor.	p	Pear. Cor.	p	Pear. Cor.	p	Pear. Cor.	p	Pear. Cor.
Duygusal belirti	0.10	0.09	0.01*	-0.13	0.14	0.08	0.07	0.09	0.33	0.05
Davranış sorunları	0.61	0.03	0.03*	-0.11	0.22	0.06	0.05	0.10	0.28	0.06
Dik. eks. aşırı har.	0.25	0.06	0.00**	-0.18	0.10	0.08	0.01*	0.13	0.08	0.09
Akrân sorunları	0.89	-0.01	0.51	-0.03	0.24	0.06	0.78	-0.02	0.36	0.05
Sosyal davranış	0.13	0.08	0.04*	0.11	0.24	-0.06	0.26	-0.06	0.51	0.03
Toplam güçlük	0.21*	0.07	0.00**	-0.17	0.04*	0.10	0.03*	0.11	0.09	0.09

da pozitif yönde ($r=0.110$, $p=0.031$); İÖA'nın saplantılı saplanma alt boyutu ile AHÇYTÖ'nin aşırı annelik ($r=-0.138$, $p=0.007$) ve demokratik tutum ($r=-0.108$, $p=0.035$) alt ölçekleri ile aralarında negatif yönde ilişki saptanmıştır (Tablo 3). Ergenlerin GGA ve anne-babaların AHÇYTÖ'nden aldıkları puanlar arasındaki ilişki araştırılmış, AHÇYTÖ'nin demokratik tutum ve eşitlik tanıma alt boyutu ile GGA'nın duygusal belirti ($r=-0.130$, $p=0.011$), davranış sorunları ($r=-0.111$, $p=0.030$), dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik ($r=-0.180$, $p=0.000$) alt ölçekleri ve toplam güçlük puanı ($r=0.170$, $p=0.001$) ile negatif yönde; sosyal davranışlar ($r=0.106$, $p=0.039$) alt ölçeği ile pozitif yönde bağlantı saptanmıştır. AHÇYTÖ'nin ev kadınlığını reddetme alt ölçeği ile GGA'nın toplam güçlük puanı arasında pozitif yönde ($r=0.104$, $p=0.041$) ilişki bulunmuştur. AHÇYTÖ'nin karı koca geçimsizliği alt ölçeği ile GGA'nın dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik alt ölçeği ($r=0.125$, $p=0.014$) ve toplam güçlük puanı ile ($r=0.114$, $p=0.025$) aralarında pozitif yönde ilişki olduğu belirlenmiştir (Tablo 4).

TARTIŞMA

Araştırmada elde edilen bilgilere göre, ergenlerin çoğunun güvenli bağlanma geliştirdikleri, ruh-
Anatolian Journal of Psychiatry 2008; 9:139-147

sal açıdan sağlıklı oldukları ve ailelerinde demokrasinin egemen olduğu, tüm kararların dengeli ve tutarlı bir şekilde tüm aile üyeleri ile birlikte alındığı düşünülmektedir.

Kullandığımız ölçekler özbeöz bildirim ölçekleridir. Bu ölçekler bireye özgü içsel yapının daha doğrudan ve kolay değerlendirmesini sağlar, şüpheli bir patolojinin değerlendirilmesine karşı duyarlıdır; olumsuz bazı sonuçları da olabilir. Bildirime dayalı olduğu için, istedik ve doğru yanıt alınmayabilir. Kişi okuma zorlukları nedeniyle doğru yanıt veremeyebilir, sosyokültürel özelliklerine göre farklı bakış açıları geliştirebilir; yanlış anlaşılabilirliği endişesiyle ters yanıtlar verebilir.

İÖA'nın korkulu bağlanma alt boyutunda yaş ilerledikçe korkulu bağlanmanın azaldığı saptanmıştır. Berman ve ark. ergenlerde bulgularımıza benzer sonuçlar bulmuş; ilköğretim, lise ve üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri arasında farklılık saptamıştır. Lise öğrencilerinde daha çok korkulu ve dağınık bağlanmaya, üniversite öğrencilerinde ise güvenli ve kayıtsız bağlanmaya rastlandığı belirtilmiştir.²⁵ Literatürde, kayıtsız bağlanan bireyler için mahremiyetin çok önemli olduğu, reddeilme duygusunun kendiliğine zarar verdiği, strese karşı aşırı duyarlı davrandıkları,

kötü düşünce ve anıların hemen canlandığı ve etkisizleşerek bunlardan kurtulmaya çalıştıkları belirtilmiştir.^{8,9,26} İsraili bir grup ergenden kayıtsız olanların daha çok stres yaşadığı, korkulu olanlarda anksiyete, depresyon, düşmanlık düşüncelerinin daha yoğun olduğu bulunmuştur.¹⁹

İÖA'nın güvenli bağlanma ve saplantılı bağlanma alt ölçeklerinde erkeklerin kızlardan daha yüksek puan aldıkları ve daha çok güvenli ve saplantılı bağlanma geliştirdikleri belirlenmiştir. Matsuokai ve ark., farklı olarak Japon kız ergenlerin anne-babalarına erkek ergenlerden daha fazla güvenli bağlandıklarını belirtmiştir.²⁷ Minnis ve ark. bağlanma bozukluklarıyla birlikte gözlenebilen hiperaktivite ve davranış bozukluklarını erkeklerde daha çok gözlemiş, bu grupta genetik etkenlerin önemli olduğunu saptamıştır.²⁸

Gelişimsel psikopatoloji ve bağlanma ilişkisini gösteren iki temel yol vardır: İlki, yaşamın ilk yıllarında ortaya çıkan bazı atipik bağlanma özelliklerinin kendisi bir bozukluk veya psikopatoloji belirtisi olarak ele alınabilir. Bu durumda çocuğun yetiştiği ortamdaki diğer risk etkenleri ile birlikte, erken dönem ilişkilerinin şimdiki davranış sorunlarına yol açtığı düşünülür. Diğer yol ise, bağlanmanın ileriki yıllarda ortaya çıkan ruhsal ve davranışsal sorunlar için artan bir risk oluşturması ya da risk etkenlerinin etkisini artırması şeklinde açıklanabilir. Güvenir'e göre, Greenberg ruhsal psikopatolojilerin gelişimini açıkladığı modelinde temel risk etkenlerini belirtmiştir: 1. Çocuğun karakteri (mizacı) ve kendine ait özellikleri, 2. Bağlanma öyküsü, 3. Anne-babaların anne-babalık stilleri ve aile içindeki tutumları, 4. Aile yapısı, kültürel özellikleri. Buna göre, farklı bozukluklar bu dört etkenin farklı şekillerde olumsuz bileşimleri sonucu oluşur.²⁹

Literatürde ergenliğin, sıklıkla kurallara karşı gelmeyle karakterize, fırtınalı ve stresli bir yaşam dönemi olduğu belirtilir.^{3,7,9} Offer ve ark. ruhsal açıdan sağlıklı ergenlerin, bu dönemi fırtınalı ve stresli olarak yaşamadıklarını, erişkinliğe sorunsuz adım attıklarını belirtmiştir.³⁰ Bu çalışmada ergenlerin bağlanma stilleri ve ruhsal durumları arasındaki ilişki araştırılmış, güvenli bağlanma geliştirmiş ergenlerde duygusal, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, akran sorunları, toplam güçlük alanlarında sorun davranışların azaldığı, sosyal davranışların arttığı gözlenmiştir. Korkulu bağlanmış ergenlerde, duygusal alan ve toplam güçlük alanlarında sorun yaşandığı; saplantılı bağlanmış olan ergenlerde ise duygusal alanda, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, toplam olarak güçlük alanlarında sorun yaşanırken, sosyal davranışların azaldığı saptanmıştır. Green ve ark. da dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu

olan çocuklarda saplantılı bağlanmayı daha çok bulmuştur.³¹ Ergenlerde yıkıcı davranışlarla bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi inceleyen bir başka çalışmada saplantılı bağlanma ile yıkıcı davranışlar arasında ilişki bulunmuştur.³² Güven-siz bağlanma geliştirmiş bireyler ergenlik döneminde içsel ve çevresel birçok sorunla daha çok karşı karşıya kalmaktadır. Bir çalışmada, saplantılı bağlanma geliştirenlerde zarardan kaçınma çok, kendi kendini yönetme davranışı daha az görüldüğü için duygusal alanda sorun yaşandığı, sosyal açıdan iletişime kapalı oldukları saptanmıştır. Korkulu bağlanma yaşayan bireylerde ise, yeniliğe karşı aşırı duyarlılık gözlemlendiği ve duygusal açıdan geri çekilme yaşadıkları saptanmıştır.³³ Critchfield ve ark. korkulu bağlanmış ergenlerde kendine zarar verme davranışının daha sık gözlemlendiğini saptamıştır.³⁴ Güvensiz bağlanma geliştiren ergenlerde depresif belirtiler, antisosyal davranışlar ve çevreyle ilgili sorunların daha sık gözlemlendiği belirtilmektedir.³⁵⁻³⁷

Yapılan araştırmalarda aile işlevleri ile bireylerin bağlanma stilleri arasında ilişki bulunmuştur.

Kayıtsız ve korkulu bağlanma geliştiren ergenlerin yaşamında, ailede daha çok çatışmanın olduğu, kontrolün ve baskıcı tutumun yoğun olduğu, pasif takdir etme ve değer verme sistemlerinin egemen olduğu ve pasif problem çözme ve savunma düzeneklerinin kullanıldığı saptanmıştır. Aile içi bağlılığın hissedilmediği, çatışmanın yoğun olduğu, annenin öfke denetiminin olmadığı ailelerde, çocuğun güven duygusunda azalma olmaktadır. Araştırmalar anne-babaların çocuklarına karşı sergiledikleri tutumların çocukların geliştirecekleri bağlanma stili ile yüksek düzeyde ilişkili olduğunu göstermektedir.

Güvenli bağlanma stiline sahip çocukların anne-babalarının, güvenli olmayanların anne-babalarından daha yüksek oranda çocuklarının gereksinimlerine duyarlılık gösterdikleri ve doyum sağladıkları; kayıtsız ve korkulu bağlanma stiline sahip çocukların anne-babalarının, çoğunlukla bedensel temastan hoşlanmayan, azarlayıcı ve reddedici oldukları, özellikle çocuklarının onlara en çok gereksinme duyduğu anlarda geri çekilme eğilimi gösterdikleri görülmüştür.³⁸ Güvenli bağlanma geliştirmiş bireylerin anne-babalarının, ergenin özerkliğine ve aile içindeki uyumuna daha çok önem verdikleri belirtilmiştir.^{39,40} Çalışmamızda da ergenlerin İÖA, AHÇYTÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanların ilişkisine göre, İÖA'nın korkulu bağlanmış ergenlerin anne-babalarının daha çok aile içinde baskı ve disiplini uyguladıkları, saplantılı bağlanmış ergenlerin anne-babalarında ise aşırı anneliğe daha çok, demok-

ratik tutuma daha az rastlandığı belirlenmiştir.

Çalışmamızda anne-babaların aile yaşamı ve çocuk yetiştirme tutumu ile ruhsal durumları arasındaki ilişki değerlendirilmiş, anne babaların demokratik ve eşitlik tanıma tutumunun ergenlerdeki duygusal alan ve davranış sorunlarını, dikkat eksikliği ve aşırı hareketliliği, toplam alanda güçlük yaşamayı azalttığı; ergenlerde sosyal girişimciliği artırdığı saptanmıştır. Annenin ev kadınlığını reddetme tutumu ergenlerde güçlük yaşama puanını artırmaktadır. Ailede karı koca geçimsizliğinin ergenin dikkat eksikliği ve aşırı hareketliliğini, ruhsal açıdan güçlük yaşamasını artırdığı bulunmuştur. Ev kadınlığını reddeden annelerde evlilik çatışmaları, irritabilite, evdeki rolleri reddetme, depresyon ve sosyal izolasyon daha siktir. Sosyal destekten yoksun ailelerde, annenin ev kadınlığı rolünü reddetme ile birlikte çocuğu da reddetmesi, çocuğa karşı düşmanca tutum içeren davranışlar göstermesi, öfkeyi denetleyememesi gibi davranışlar artmakta ve bu, çocukta ruhsal sorunların ortaya çıkışına temel hazırlamaktadır.^{41,42} Landis ve Stone, demokratik tutumun egemen olduğu ailelerden gelen liseli gençlerin kararlı, bağımsız ve kendi kendini yönetebilen başarılı bireyler olduklarını; aksine annenin evde annelik görevlerini yerine getirmemesi durumunda çocukları ihmalini artırdığını, bu çocuklarda daha sık davranış sorunlarına rastlandığını belirtmiştir.⁴³ Çocuk-aile ilişkisinde aile işlevselliğindeki bozuklukların ve anne

baba tutumlarının, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu gelişimi açısından önemli rol oynadığı bildirilmektedir. Dikkat eksikliği hiperaktivite tanısı konmuş bireylerin anne-babalarında daha çok olumsuz-tepkisel davranış kontrolü ve daha az olumlu annebabalık tutumu saptanmıştır.⁴⁴ Japon ailelerinin psikososyal özelliklerinin ele alındığı çalışmada, eş hastalanma gösteren çocukların ailelerinde kişilerarası ilişkilerin daha çatışmalı ve daha az organize olduğu saptanmıştır.⁴⁵

Bulgularımız, ergenlerin bağlanma stilleri ile ruhsal durumları arasında bağlantı olduğunu ve anne-babaların çocuk yetiştirme davranışlarının ergenlerin bağlanma örüntüsünü anlamlı biçimde yordadığını göstermiştir. Çalışmamızın bazı kısıtlılıkları vardır. Çalışmanın tek bir ilin kent merkezinde, seçilmiş bir ergen grubunda yapılmış ve çalışma grubunun küçük olması sonuçların genellenmesini önlemektedir. Çalışmamız ülkemizde ergenlerde bağlanma sorunları ile ruhsal durum ve anne-baba tutumları arasındaki ilişkiyi araştıran ilk çalışmadır, gelecekte bu alanda yapılacak çalışmalara ışık tutacağı kanısındayız. Bu nedenle, ülkemiz için farklı illerde yapılacak benzer alan çalışmalarına gereksinme vardır. Ayrıca 1950'lerde psikanalitik ve öğrenme kuramlarına göre bağlanma bozukluklarının etiolojisinde güçlü olan sevginin geri çevrilmesi yatmaktaydı; son yıllarda genetik etkenlerin de rol oynayabileceği düşünülmektedir.⁴⁶ Bu alanda yeni araştırmalara gereksinme vardır.

KAYNAKLAR

1. Bowlby J. *Developmental psychiatry comes of age*. *Am J Psychiatry* 1988; 145:1-10.
2. Ainsworth MD. *Attachments beyond infancy*. *Am Psychol* 1989; 44:709-716.
3. Harvey M, Byrd M. *Relationships between adolescents' attachment styles and family functioning*. *Adolescence* 2000; 35:345-356.
4. Tüzün O, Sayar K. *Bağlanma kuramı ve psikopatoloji*. *Düşünen Adam* 2006; 19:24-39.
5. Bartholomew K, Horovitz LM. *Attachment styles among young adults: a test of a four-category model*. *J Pers Soc Psychol* 1991; 61:226-244.
6. Hazan C, Shaver P. *Romantic love conceptualized as an attachment process*. *J Pers Soc Psychol* 1987; 52:511-524.
7. Allen JP, Moore CM, Kuperminc G, Bell K. *Attachment and adolescent psychosocial functioning*. *Child Dev* 1989; 69:1406-1419.
8. Kobak RR, Sceery A. *Attachment in late adolescence: working models, affect regulation, and representations of self and others*. *C Child Dev* 1988; 59:135-146.
9. Lieberman M, Doyle A, Markeiwicz D. *Developmental patterns in security of attachment to mothers and fathers in late childhood and early adolescence: associations with peer relations*. *Child Dev* 1999; 70:202-213.
10. Kenny EM, Gallagher LA. *Instrumental and social/relational correlates of perceived maternal and paternal attachment in adolescence*. *J Adolesc* 2002; 25:203-219.
11. Cooper ML, Shaver P, Collins NL. *Attachment styles, emotion regulation, and adjustment in adolescence*. *J Pers Soc Psychol* 1998; 74:1380-1397.
12. Hortacsu N, Cesur S, Oral A. *Relationships between depression and attachment styles in parent- and institution-reared Turkish children*. *J Gen Psychol* 1993; 154:329-337.
13. Tyrrell C, Dozier M. *Foster parents; understanding of children's problematic attachment strategies: the need for therapeutic responsiveness*. *Adopt Quarterly* 1999; 2:49-64.
14. Cole-Detke H, Kobak RR. *Attachment processes in eating disorder and depression*. *J Consult Clin Psychol* 1996; 64:282-290.
15. Rosenstein DS, Horowitz HA. *Adolescent attachment and psychopathology*. *J Consult Clin Psychol* 1996; 64:244-253.
16. Zegers MA, Schuengel C, Van Ijzendoorn MH, *Anatolian Journal of Psychiatry* 2008; 9:139-147

- Janssens JM. Attachment and problem behavior of adolescents during residential treatment. *Attach Hum Dev* 2008; 10:91-103.
17. Brown J, Cohen P, Johnson JG, Smailes EM. Childhood abuse and neglect: specificity of effects on adolescent and young adult depression and suicidality. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 1999; 38:1490-1496.
 18. Finnegan RA, Hodges EV, Perry DG. Pre-occupied and avoidant coping during middle childhood. *Child Dev* 1996; 67:1318-1328.
 19. Mikulincer M, Horesh I, Kotler M. The association between adult attachment style and mental health in extreme life-endangering conditions. *Pers Individ Dif* 1999; 27:831-842.
 20. Sümer N, Güngör D. Bağlanma stillerinin Türk örneklemleri üzerinde psikometrik değerlendirilmesi ve kültürler arası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi* 1999; 14:71-106.
 21. Goodman R. Psychometric properties of the Strengths and Difficulties Questionnaire. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 2001; 40:1337-1345.
 22. Güvenir T, Özbek A, Baykara B, Arkar H, Şentürk B, İncekaş S. Güçler ve Güçlükler Anketi ergen formunun Türkçe çevirisinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. 15. Ulusal Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Kongresi, Poster Bildiri, İstanbul, 2004.
 23. Schaffer ES, Bell R. Development of a Parental Attitude Research Instrument (PARI). *Child Dev* 1958; 29:339-361.
 24. Küçük Ş. The Validity of the Turkish Form of PARI subscales. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 1987.
 25. Berman SL, Weems CF, Rodriguez ET, Zamora LJ. The relation between identity status and romantic attachment style in middle and late adolescence. *J Adolesc* 2006; 29:737-748.
 26. Roberson KC. Attachment and care giving behavioral systems in inter-country adoptions: a literature review. *Child Youth Serv Rev* 2006; 28:727-740.
 27. Matsuoaka N, Uji M, Hiramural HZ, Chen Z, Shikai N, Kishida Y, et al. Adolescents' attachment style and early experiences: a gender difference. *Arch Women's Ment Health* 2006; 9:23-29.
 28. Minnis H, Reekie J, Young D, O'Connor T, Ronald A, Gray A, et al. Genetic, environmental and gender influences on attachment disorder behaviours. *Br J Psychiatry* 2007; 190:490-495.
 29. Güvenir T. Delikanlı, Ergenlik Dönemine Psikopatolojik Yönelimli Bir Bakış. İzmir, İlyas Yayınevi, 2006.
 30. Offer D, Ostrov E, Howard KI, Atkinson, R. Normality and adolescence. *Psychiatr Clin North Am* 1990; 13:377-389.
 31. Green J, Stanley C, Peters S. Disorganized attachment representation and atypical parenting in young school age children with externalizing disorder. *Attach Hum Dev* 2007; 9:207-222.
 32. Madigan S, Moran G, Schuengel C, Pederson DR, Otten R. Unresolved maternal attachment representations, disrupted maternal behavior and disorganized attachment in infancy: links to toddler behavior problems. *J Child Psychol Psychiatry* 2007; 48:1042-1050.
 33. Chotai J, Jonasson M, Hagglof B, Adolfsson R. Adolescent attachment styles and their relation to the temperament and character traits of personality in a general population. *Eur Psychiatry* 2005; 20:251-259.
 34. Critchfield KL, Levy KN, Clarkin JF, Kernberg OF. The relational context of aggression in borderline personality disorder: using adult attachment style to predict forms of hostility. *J Clin Psychol* 2008; 64:67-82.
 35. Muris P, Maas A. Strengths and difficulties as correlates of attachment style in institutionalized and non-institutionalized children with below-average intellectual disabilities. *Child Psychiatry Hum Dev* 2004; 34:317-328.
 36. Schmidt S, Nachtigal C, Wuethrich-Martone O, Strauss B. Attachment and coping with chronic disease. *J Psychosom Res* 2002; 53:63-73.
 37. Shaver PR, Schachner DA, Mikulincer M. Attachment style, excessive reassurance seeking, relationship processes, and depression. *Pers Soc Psychol Bull* 2005; 31:343-359.
 38. Deniz ME. Ergenlerde Bağlanma Stilleri ile Çocukluk İstismarları ve Suçluluk-Utanç Arasındaki İlişki. *Eurasian J Educ Res* 2006 22: 89-99
 39. Holahan CJ, Moos RH. Personality, Coping and family resources in stress resistance: a longitudinal analysis. *J Pers Soc Psychol* 1986; 51:389-395.
 40. Berger LE, Jodl KM, Allen JP, Davidson M. When adolescents disagree with others about their symptoms: differences in attachment organization as an explanation of discrepancies between adolescent, parent, and peer reports of behavior problems. *Dev Psychopathol* 2005; 17:509-528.
 41. Ramsden SR, Hubbard JA. Family expressiveness and parental emotion coaching: their role in children's emotion regulation and aggression. *J Abnorm Child Psychol* 2002; 30:657-667.
 42. Baydar N, Reid MJ, Webster-Stratton C. The role of mental health factors and program engagement in the effectiveness of a preventive parenting program for Head Start mothers. *Child Dev* 2003; 74:1433-1453.
 43. Landis PH, Stone CL. The relationship of parental authority patterns of teenage adjustments. *Bull No 538 Dupman, Wash, State Collage of Washington, 1952, p.155-162.*
 44. Kılıç BG, Şener S. DEHB olan çocuklarda karşı olma-karşı gelme bozukluğu/davranış bozukluğu eş hastalanımında aile işlevleri ve psikososyal değişkenlerin karşılaştırılması. *Türk Psikiyatri Derg* 2005; 16:21-28.
 45. Satake H, Yamashita H, Yoshida K. The family psychosocial characteristics of children with attention deficit hyperactivity disorder with or without oppositional or conduct problems in Japan. *Child Psychiatry Hum Dev* 2004; 34:219-235.
 46. Bowlby J. John Bowlby and ethology: an annotated interview with Robert Hinde *Attach Hum Dev* 2007; 9:321-335.